

УДК 631.147(477)

У. В. Іванюк,
аспірант, Львівська комерційна академія**ДОЦІЛЬНІСТЬ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА
ЕКОЛОГІЧНОЇ АГРАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ**U. Ivaniuk,
postgraduate student, Lviv Academy of Commerce**THE FEASIBILITY OF THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL AGRICULTURAL
PRODUCTS IN UKRAINE**

У статті здійснено аналіз сучасного стану виробництва та реалізації екологічної аграрної продукції в Україні, а також розглянуто можливості на світовому ринку екологічної продукції для українських виробників. Адже ринок органічної продукції у світі один з тих, що найбільш динамічно зростають, а вітчизняний аграрний сектор, в свою чергу, має потужний запас ресурсів, які можна використати для виробництва екологічної аграрної продукції. Графічно представлений порівняльний аналіз реалізації екологічної аграрної продукції України та інших європейських країн. Висвітлено особливості національного ринку екологічно чистих товарів. Наведено питання у галузі органічного агровиробництва, які потребують вирішення. А також обґрунтовано доцільність розвитку вітчизняної екологічної аграрної продукції. Визначено перспективи розвитку виробництва органічної продукції сільського господарства для України.

This article analyzes the current state of production and sale of ecological agricultural products in Ukraine and considered the possibility of the global market for environmental products for Ukrainian producers. After all, the market for organic produce in the world one of the fastest growing and the domestic agricultural sector, in turn, has a huge stock of resources that can be used for the production of ecological agricultural products. Graphically presented a comparative analysis sales of ecological agricultural products in Ukraine and other European countries. Submitted particular national market environmentally friendly products. Submitted questions in organic agricultural production to be addressed. Expediency of development of national ecological agricultural products. The prospects of development of organic agricultural products in Ukraine.

Ключові слова: екологічно чиста продукція, органічне виробництво, сільське господарство, ринок екологічної продукції, сертифіковані органічні господарства.

Key words: environmentally friendly products, organic farming, agriculture, a market environmentally friendly products, certified organic farms.

Україна на сьогодні чітко визначила курс на євроінтеграцію, важливо при цьому розглянути питання перспективи сільського господарства за нових умов. Розвиток екологічної продукції аграрного сектора в XXI столітті є актуальним напрямом розвитку. Виробництво екологічно чистої продукції є практичною реалізацією у сфері аграрного виробництва концепції сталого розвитку, що передбачає поєднання як економічного зростання, так і соціального розвитку та захисту навколишнього середовища. Ринки органічної сільськогосподарської продукції та екологічно чистих продуктів діють у багатьох країнах світу, передусім у США, та країнах ЄС, де налагоджені виробництво, сертифікація, маркетинг та реалізація даної продукції. Проте на сьогодні головним ринком залишається ринок Європи, адже він стимулюється через розвиток інфраструктури ринку та популяризацію екологічної продукції, здорового способу життя.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Враховуючи можливості України (високий рівень антропогенізації території, одну з най-

більших в Європі зайнятість населення в аграрному секторі, висока щільність населення, велика розораність сільськогосподарських площ) та перспективне зростання ринку екологічних продуктів необхідно забезпечити пріоритетність екологічного аспекту загальнодержавної аграрної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі багато уваги приділяють питанням органічного аграрного виробництва. Серед науковців, які працюють у даній сфері можна зазначити таких: В.І. Артиш [1], Н.В. Беляєва [2; 9], А.Р. Дуб [3], О.Т. Дудар [4], К.В. Ілляшенко [5], С. Ковальчук [6], С.Г. Корчинська [11], Т.А. Никифорова [7], О.О. Прутська [9], В. Співак [6], М.М. Федоров [11], О.В. Ходаківська [11], Н.П. Чорна [12] та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Вивчення сучасного стану виробництва та реалізації екологічної аграрної продукції в Україні, розгляд можливостей та перспектив на

світовому ринку екологічної продукції України, обґрунтування доцільності розвитку вітчизняної екологічної аграрної продукції та виявлення бар'єрів, які гальмують ефективність його функціонування.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Нині місткість світового ринку екологічно чистої продукції, за різними оцінками, становить близько 69 млрд доларів США (рис. 1).

Потенційно можлива перспектива розширення участі України в даному ринку — 3,5—4,5 млрд дол. США. Згідно з прогнозами, щороку приріст чистої продукції становить 10%—20%. Вартість продуктів екологічного виробництва перевищує вартість неекологічних продуктів мінімум на 10%—30% [12, с. 119].

Світовий ринок органічних продуктів один з тих, що найбільш динамічно зростають. За прогнозами аналітиків, до 2020 р. його обсяги сягнуть 200—250 млрд дол. США. Лише в країнах ЄС кількість "органічних" господарств за останні 15 років зросла більше ніж у 20 разів [11, с. 3].

Сьогодні в Україні є унікальна можливість не тільки заявити міжнародній спільноті про наміри налагодити виробництво екологічно чистої продукції, а й здійснити це на практиці, створивши пільгові умови для екофермерів, побудувавши відповідні структури із сертифікації екопродукції, забезпечивши умови для функціонування вітчизняного ринку екологічно чистих продуктів харчування [1, с. 117].

Український аграрний сектор з потенціалом виробництва, що значно перевищує потреби внутрішнього ринку, має можливість розвитку національної економіки та покращення становища держави на міжнародній арені. Вітчизняне органічне виробництво перебуває на стадії розвитку, хоча потенціал органічного сільськогосподарського виробництва на родючих українських землях оцінюється дуже високо. Україна має можливості для значного збільшення виробництва та підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору. Цьому сприяють вигідні кліматичні умови і наявність родючих ґрунтів, адже близько 9% світових запасів чорноземів зосереджено на нашій території (їх частка складає близько 60% від усіх с/г земель і 44,0% всієї території країни, тоді як загальносвітовий показник у середньому складає лише 6% території кожної країни). Вартує уваги, що частка орних земель в Україні є однією з найбільших в Європі (рис. 2).

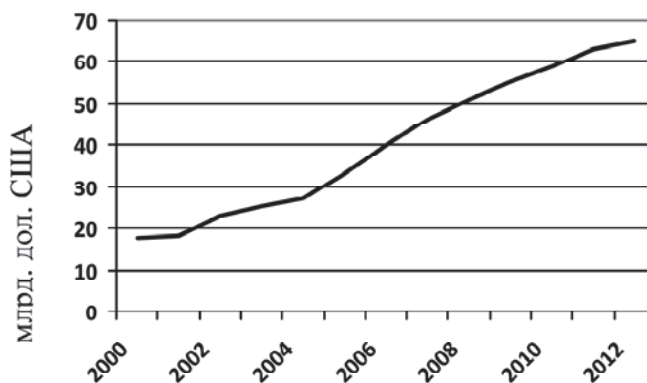

Рис. 1. Розвиток світового ринку органічної продукції 2000—2012 рр. (млрд доларів США)

Джерело: графічна інтерпретація автора за [14].

У 2011 році частка сільського господарства у ВВП України склала 8,8%, що у фактичних цінах становить 255 млрд грн. Питома вага сільського господарства України перевищує даний показник в інших країнах-експортерах с/г продукції. Частка зайнятих у сільському господарстві в Україні найвища (офіційно — 4,8% у 2011 році). Вищий відсоток у Європі лише у Польщі (≈10%). У всіх інших країнах та у середньому по ЄС цей показник суттєво нижчий (2—3%) і спостерігається загальна тенденція до його суттєвого зниження [8].

За період з 2003 по 2011 роки сільськогосподарські площі України, зайняті під органічним агропромислом, зросли з 239,5 до 270,3 тис. га (табл. 1) [2, с. 154].

Вітчизняне органічне виробництво характеризується незначними обсягами та асортиментом виробництва продукції. Екологізація землеробства стає дедалі привабливішою в економічному плані, але вимагає розробки технологій, що враховують особливості природно-кліматичних умов, типів і родючості ґрунтів. Спад сільськогосподарського виробництва за останні роки та стрімке зменшення закупівель хімічних засобів захисту і мінеральних добрив

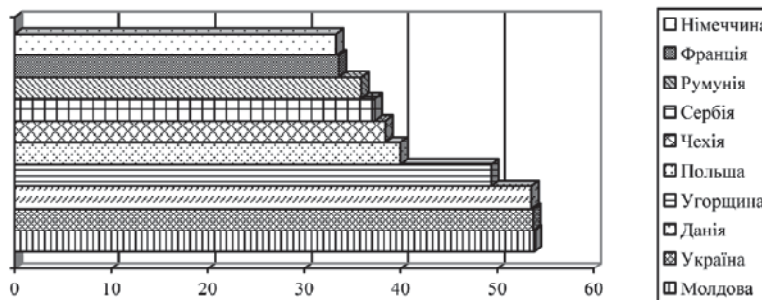

Рис. 2. Площа орних земель від загальної площі країн Європи (% від загальної площі)

Джерело: графічна інтерпретація автора [8].

Таблиця 1. Динаміка сільськогосподарських площ України, зайнятих під органічним агровиробництвом, га

Рік	2003	2005	2007	2009	2011
Площа	239542	241980	249872	270193	270320

Джерело: [10].

посприяли збільшенню територій відносно чистої землі, що становить значний потенціал для виробництва та експорту сільськогосподарської органічної продукції.

Використовуючи досвід фермерів США, селянські (фермерські) господарства України можуть орієнтуватися на виробництво таких екологічно чистих і водночас дефіцитних нині продуктів, як овочі, фрукти, баштанні, молоко, лікарські рослини. Держава, очевидно, має взяти на себе пропаганду необхідності, доцільності і вигідності такого способу ведення сільськогосподарського виробництва, створивши при цьому необхідні економічні стимули [12, с. 118].

Наочним прикладом для України можуть слугувати також країни, що недавно приєдналися до ЄС. Найбільш поширеною програмою є підтримка "органічного" сільського господарства, що існує в таких країнах, як Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія, де запроваджено ландшафтні-орієнтовані заходи для малопримісних територій (МПТ) [5, с. 515]. Простежується зростання реалізації екологічно чистої продукції в даних країнах, порівнюючи з Україною, це значно більші обсяги. Проте не слід забувати, що при цьому Україна використовує незначну частину своїх ресурсів та перебуває лише на етапі становлення та розвитку даного сегмента ринку (рис. 3).

Більшість центральноєвропейських країн Чехія, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія надає значну підтримку господарствам на збиткових територіях у формі виплат. Особливо підтримують господарства, що базують сільгоспвиробництво на кормових угіддях. Незважаючи на те, що Україна на сьогодні поки

що не входить до складу ЄС, застосування таких інструментів, як участь у системі менеджменту довкілля й екологічного аудиту, може реально сприяти зниженню негативних впливів з боку вітчизняних підприємств на довкілля, насамперед завдяки повному і своєчасному їх виявленню, розробці адекватної екологічної політики, впровадженню системи менеджменту довкілля і недопущенню завдяки цьому не прогнозованих впливів [5, с. 515].

Доречним буде досвід США й щодо ферм, обсяг річної товарної продукції яких є меншим за 5 тис. доларів США, вони звільняються від проходження сертифікації і можуть продавати свою продукцію на місцевих ринках як "органічну", за умови дотримання вимог до її виробництва. Рисунок 4 характеризує динаміку зростання кількості сертифікованих органічних господарств в Україні. Сертифікованих 155 господарств на кінець 2011 р. — це майже ніщо порівняно з 43 тис. виробників в Італії, 25 тис. — в Іспанії, не говорячи вже про 677 тис. виробників в Індії [2, с. 154].

Важливим моментом у процесі розвитку і становлення органічного сільського господарства в Україні повинна стати участь фермерів у розробленні програм та підготовці змін до нормативно-правових актів, які регламентуватимуть виробництво екологічно чистої продукції. Така практика широко використовується в державах ЄС, і це природно, оскільки фермерські господарства — безпосередні виробники — у співпраці з дорадчими органами, можуть поєднати практику з науковими досягненнями, і на цій основі внести конструктивні пропозиції щодо коригування заходів державної підтримки та регулювання цієї сфери. Одночасно з формуванням законодавчого підґрунтя розвитку органічного агровиробництва виникає потреба у створенні інститутів, які здійснюватимуть регулювання і контроль у сфері органічного сільського господарства. Ключове

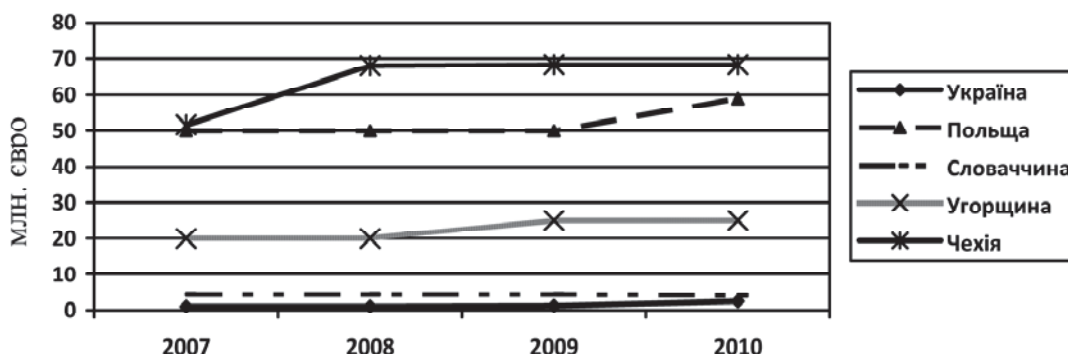

Рис. 3. Реалізація екологічної продукції в обраних країнах за 2007–2010 рр. (млн євро)

Джерело: графічна інтерпретація автора [13].

місце повинно відводитись сертифікаційним та консультаційно-дорадчим організаціям. Система сертифікаційних інститутів в ЄС є державно-приватною. В цілому, ринок екологічно чистих товарів в Україні має такі особливості:

— він швидко зростає, що робить його особливо привабливим для учасників ринкових відносин, проте вихід на цей ринок вимагає значних капіталовкладень і характеризується високим ризиком; критерії віднесення товарів до екологічно чистих розпливчасті та неструктуровані. Багато хто зі споживачів вважають приставку "біо" гарантією екологічної чистоти, у цілому ж термін "екологічна чистота" трактується всіма (100 %) респондентами як відсутність консервантів, синтетичних добавок і барвників;

— сформувався окремих і дуже важливий сегмент споживачів екологічно чистих товарів, у першу чергу продуктів харчування, — це діти. Насичення ринку екологічно чистими товарами для цього сегмента населення повинно стати першочерговим завданням [6].

А доцільність розвитку екологічного сільського господарства в Україні полягає у наступному:

- 1) наявність та можливість використання наявних національних ресурсів;
- 2) необхідність збереження навколишнього середовища;
- 3) необхідність розвитку українського села та покращення рівня життя сільського населення;
- 4) необхідність зміцнення своїх позицій на світовому ринку продовольства;
- 5) необхідність покращення національних показників та залучення в галузь іноземних інвесторів;
- 6) забезпечення продовольчої безпеки в Україні.

Крім того, є проблем, що стоять перед українським органічним виробництвом аграрної продукції, які необхідно вирішувати, а саме: підвищення обізнаності фермерів та громадськості про органічне землеробство через державні та приватні канали інформації; захист терміну "органічний", "еко"; підтримка органічних фермерів (наприклад, субсидії, доступ до кредитів і т.д.); завершення формування та подальший розвиток внутрішнього ринку органічної продукції харчування; завершення робіт з органічними законами в Україні; адаптація українських фермерів до міжнародних стандартів виробництва екологічної продукції; розробка програм інвестування в органічне сільське господарство; створення національної стратегії

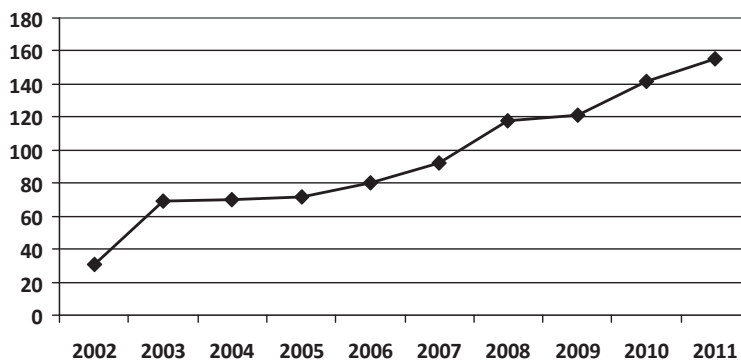

Рис. 4. Кількість сертифікованих органічних господарств в Україні

Джерело: [10].

органічного розвитку аграрного сектору України; забезпечення здорової конкуренції серед українських органічних виробників; розробка органічних технологій виробництва продукції рослинництва, тваринництва та інші.

ВИСНОВКИ

Україна має великі перспективи розвитку екологічного сільського господарства та реалізації продукції на світовому ринку, а процес міжнародної співпраці дасть можливість Україні максимально швидко привести власну систему адміністративно-правового та нормативного забезпечення екологічного виробництва до вимог, поставлених сучасними умовами функціонування міжнародного ринку органічної продукції.

Доцільність розвитку виробництва екологічної аграрної продукції в Україні, передусім, пов'язана із наявністю та можливістю використання наявних ресурсів; необхідність збереження родючості ґрунтів та навколишнього середовища; необхідність розвитку українського села та покращення рівня життя сільського населення; необхідність покращення національних показників та залучення в галузь іноземних інвесторів; забезпечення продовольчої безпеки в Україні.

Крім того можна зробити висновок, що інвестиції в екологізацію аграрного сектора вже зараз є дуже перспективними, тому що тільки наближення до рівня природоохоронної діяльності до Європейських стандартів може зробити українську сільськогосподарську продукцію конкурентоспроможною на європейському ринку. Перспективним для вітчизняних виробників екологічно чистої продукції є збут її закордон, бо на світовому ринку спостерігається дефіцит продовольства, в тому числі органічної продукції. А маючи родючі чорноземи та міцні традиції сільськогосподарського виробництва, органічне сільське господарство має великий потенціал для покращення економічного, соціального та екологічного стану в Україні.

Література:

1. Артиш В.І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні / В.І. Артиш // Економіка АПК — К., 2009. — № 2 (172). — С. 117—121.

2. Беляєва Н.В. Сучасний стан виробництва органічної продукції в Україні та світі / Н.В. Беляєва // Інноваційна економіка — 2013. — № 1. — С. 151—155.

3. Дуб А. Р. Доцільність та перспективи державного сприяння виготовлення екологічно чистої сільськогосподарської продукції в Україні / А.Р. Дуб // Науковий вісник НЛТУ України. — 2008. — № 18.9. — С. 83—88.

4. Дудар О.Т. Розвиток органічного агровиробництва в Україні / О.Т. Дудар // Економіка АПК. — 2012. — № 3. — С. 121—126.

5. Ілляшенко К.В. Європейські перспективи сільського господарства України за умов інвестування в агроекологію / К.В. Ілляшенко // Науковий вісник НАУ України. — 2005. — № 15. — С. 511—517.

6. Ковальчук С., Співак В. Виробництво екологічно чистої продукції як основа аграрної спеціалізації України / С. Ковальчук, В. Співак — 2010. — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>

7. Никифорова Т.А. Органическая продукция и пищевые добавки для ее производства / Т.Никифорова, Т. Губасова // Пищевая промышленность. — 2012. — № 6. — С. 52—54.

8. Потенціал сільськогосподарського ринку України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrselko.com/market-potential/>

9. Прутська О.О., Беляєва Н.В. Сутність та теоретичні засади розвитку органічного сільськогосподарського виробництва / О.О. Прутська, Н.В. Беляєва // Збірник праць ВНАУ. Економічна серія. — 2012. — № 4. — С. 86—91.

10. Федерація органічного руху України, IFOAM [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.organic.com.ua

11. Федоров М.М. Розвиток органічного виробництва / Федоров М.М., Ходаківська О.В., Корчинська С.Г.; за ред. М.М. Федорова, О.В. Ходаківської. — К.: ННЦІАЕ, 2011. — 146 с.

12. Чорна Н.П. Екологічне аграрне виробництво в Україні: проблеми та перспективи розвитку / Н.П. Чорна // Інноваційна економіка. — 2012. — № 1. — С. 116—119.

13. Organic — europe [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organic-europe.net/europe-data-tables.html>

14. Organic world [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.organic-world.net>

References:

1. Artysh, V.I. (2009), " Organizational and economic conditions of formation of the market ecologically clean products in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 2 (172), pp. 117—121.

2. Beliaieva, N.V. (2013), "The current state of organic production in Ukraine and worldwide", *Innovatsijna ekonomika*, vol.1, pp. 151—155.

3. Dub, A.R. (2008), "The expediency and prospects for public promotion of ecologically clean production of agricultural products in Ukraine", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol.18.9, pp. 83—88.

4. Dudar, O.T. (2012), "Development of organic agricultural production in Ukraine", *Ekonomika APK*, vol. 3, pp. 121—126.

5. Illiashenko, K.V. (2005), " European prospects for Ukraine's agriculture terms of investment in Agroecology ", *Naukovyj visnyk NLU Ukrainy*, vol. 15, pp. 511—517.

6. Koval'chuk, S. and Spivak, V. (2010), "Production of ecologically clean products as the foundation of agricultural specialization Ukraine", available at: <http://www.rusnauka.com> (Accessed 20 Nov 2013).

7. Nikiforova, T.A. (2012), "Organic products and food supplements for its production", *Pishhevaja promyshlennost'*, vol. 6, pp. 52—54.

8. Ukrselko (2013), Ukrainian agricultural market performance, available at: <http://ukrselko.com/market-potential/> (Accessed 20 Nov 2013).

9. Pruts'ka, O.O. and Beliaieva, N.V. (2012), "Essence and theoretical principles of development of organic agricultural production", *Zbirnyk prats' VNAU Ekonomichna seriia*, vol. 4, pp. 86—91.

10. IFOAM (2013), Organic Federation of Ukraine, available at: www.organic.com.ua (Accessed 20 Nov 2013).

11. Fedorov, M.M. Khodakivs'ka, O.V. and Korchyns'ka, S.H. (2011), *Rozvytok orhanichnoho vyrobnytstva* [The development of organic production], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

12. Chorna, N.P. (2012), "The ecological agricultural production in Ukraine: problems and development prospects", *Innovatsijna ekonomika*, vol. 1, pp. 116—119.

13. Organic europe (2013), Data tables on organic food and farming in Europe, available at: <http://www.organic-europe.net/europe-data-tables.html> (Accessed 20 Nov 2013).

14. Organic world (2013), Global data collection on organic agriculture, available at: <http://www.organic-world.net> (Accessed 20 Nov 2013).

Стаття надійшла до редакції 11.11.2013 р.